

© 1987 by Thomas Nagel
© za hrvatski prijevod KruZak, 2002.

Naslov izvornika

Thomas Nagel, *What Does It All Mean? A Very Short Introduction to Philosophy*, Oxford University Press, New York, 1987.

This translation of *What Does It All Mean?*, originally published in English in 1987 by Oxford University Press, Inc. is published by arrangement with Oxford University Press, U.S.A.

Ovaj prijevod knjige *Što sve to znači?*, izvorno objavljene na engleskom 1987. od strane Oxford University Press, Inc., ovdje se objavljuje u sporazumu s Oxford University Press, SAD.

Sva prava pridržana. Niti jedan dio knjige ne smije se reproducirati bez prethodnog dopuštenja izdavača, osim u slučajevima kratkih navoda u stručnim člancima. Izrada kopija predstavlja povredu zakona.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 101

NAGEL, Thomas

Što sve to znači? : vrlo kratak uvod
u filozofiju / Thomas Nagel ;
s engleskoga preveo Boran Berčić.
– Zagreb : KruZak, 2002.

Prijevod djela: *What does it all mean? : a very short introduction to philosophy.*

ISBN 953-6463-24-5

I. Filozofija – Osnovni pojmovi

411019013

ISBN 953-6463-24-5

Što sve to znači?

VRLO KRATAK UVOD U FILOZOFIJU

S engleskoga preveo
BORAN BERČIĆ

KruZak
Zagreb, 2002.

3. *Tuđi umovi*

Čak ako i pretpostavite da vaš um nije jedino što postoji – da fizički svijet za koji smatrate da ga vidite i osjećate oko sebe, uključujući i vaše vlastito tijelo, stvarno postoji – ostaje problem jedne posebne vrste skepticizma. To je skepticizam o prirodi ili čak postojanju umova ili iskustava različitih od vašeg vlastitog.

Koliko stvarno znate o tome što se događa u tuđim umovima? Očito je da opažate samo tijela drugih stvorenja, uključujući ljude. Gledate što rade, slušate ono što govore i druge zvukove koje proizvode, i vidite kako reagiraju na svoju okolinu – koje ih stvari privlače i koje ih odbijaju, što jedu i tako dalje. Isto tako možete otvoriti druga stvorenja i vidjeti njihovu fizičku unutrašnjost te možda usporediti njihovu anatomiju s vašom. Ali ništa od toga neće vam pružiti neposredan uvid u njihova iskustva, misli i osjećaje. Jedino iskustvo koje zbilja možete imati jest vaše vlastito: što god vjerovali o mentalnom životu drugih, to je na osnovi promatranja njihove fizičke konstrukcije i ponašanja.

Uzmimo jednostavan primjer: vi i vaš prijatelj jedete sladoled od čokolade – kako znate da sladoled i njemu ima isti okus kao i vama? Možete probati njegov sladoled, ali ako ima isti okus kao i vaš, to samo znači da *vama* ima isti

okus; niste osjetili kakav okus ima *njemu*. Izgleda da nema načina kako se dva iskustva okusa mogu neposredno usporediti.

No dobro, mogli biste reći da budući da ste obojica ljudska bića i budući da obojica možete razlikovati okuse različitih sladoleda – na primjer, obojica možete zatvorenih očiju razlikovati okus čokolade i vanilije – da su valjda onda jednaka i vaša iskustva okusa. Ali kako *to* znate? Jedina veza između vrste sladoleda i okusa koju ste ikada imali prilike opaziti nalazi se unutar vašeg vlastitog iskustva; na osnovi čega možete tvrditi da je veza jednaka i u drugih ljudi? Nije li isto tako u skladu sa svim svjedočanstvom što ga imate da čokolada za njega ima okus koji vanilija ima za vas i obrnuto?

Isto se pitanje može postaviti i o drugim vrstama iskustva. Kako znate da crvene stvari vašem prijatelju ne izgledaju onako kako vama izgledaju žute? Ako ga pitate kako izgleda aparat za gašenje požara, reći će da je crven, kao krv, a ne žut, kao maslačak; ali to je zato što on, isto kao i vi, upotrebljava riječ “crveno” za boju krvi i aparata za gašenje požara, *ma kakva ona bila*. Možda je to ona koju vi nazivate žutom, ili ona koju nazivate plavom, ili je to možda iskustvo boje koje nikada niste imali, ili ga čak ne možete niti zamisliti.

Tu ste mogućnost poricali tako što ste se pozvali na pretpostavku da iskustva okusa i boja kod svih ljudi stoje u uniformnoj korelaciji s određenim fizičkim stimulacijama osjetilnih organa. Ali skeptik će tvrditi da nemate svjedočanstva za tu pretpostavku i da je ona takve vrste da *ne možete* imati nikakvog svjedočanstva za nju. Sve što možete opaziti jest korelacija u vašem vlastitom iskustvu.

Suočeni s ovim argumentom, možete ublažiti stav i reći da veza ne mora biti sasvim izvjesna. Korelacija između stimulusa i iskustva ne mora biti sasvim jednaka kod svih osoba: mogu postojati manje razlike između iskustava boje ili okusa iste vrste sladoleda kod različitih osoba. Zapravo, budući da se ljudi međusobno fizički razlikuju, to i ne bi bilo iznenađujuće. Mogli biste tvrditi da razlike u iskustvu ne mogu biti previše velike jer bismo ih inače mogli uočiti. Na primjer, sladoled od čokolade ne bi mogao za vašeg prijatelja imati onaj okus što ga za vas ima limun, jer ako bi imao, njegova bi se usta morala stisnuti.

Mora se primijetiti da ta tvrdnja pretpostavlja drugu korelaciju između različitih osoba: korelaciju između unutrašnjeg iskustva i određenih vrsta opažljivih reakcija. I tu se nameće isto pitanje. Opazili ste vezu između stiskanja ustiju i okusa koji zovete kiselim samo u slučaju vas samih: kako znate da postoji i kod drugih ljudi? Možda se vašem prijatelju usta stisnu kada ima iskustvo poput onoga koje vi imate kada jedete zobenu kašu.

Ako se ova vrsta argumentacije protegne dovoljno daleko, onda ćemo od blagog i bezopasnog skepticizma o tome da li sladoled od čokolade ima isti okus vama i vašem prijatelju stići do znatno radikalnijeg skepticizma o tome ima li *ikakve* sličnosti između vaših i njegovih iskustava. Kako znate da on, kada nešto stavi u usta, uopće ima iskustvo koje biste nazvali *okus*? Usprkos svemu što znate, to bi moglo biti nešto što biste vi nazvali zvukom – ili možda nešto što ne sliči ni na jedno od iskustava koja ste ikada imali pa čak niti na ona koja biste mogli zamisliti.

Ako nastavimo ovim putem, on konačno dovodi do najradikalnijeg skepticizma u pogledu tuđih umova. Kako znate da je vaš prijatelj uopće svjestan? Kako znate da pored vašeg uma *postoje i drugi*?

Jedini primjer korelacije uma, ponašanja, anatomije i fizičkih okolnosti koji ste ikada imali prilike neposredno upoznati jeste vi sami. Čak i kad drugi ljudi i životinje uopće ne bi imali iskustva, nikakvog unutrašnjeg života, već kad bi bili samo složeni biološki strojevi, izgledali bi vam isto kao što vam i sada izgledaju. Dakle, kako znate da oni nisu nešto takvo? Kako znate da bića oko vas nisu roboti bez uma? Nikada niste zavirili u njihove umove – jer ne možete – i sve je njihovo fizičko ponašanje moglo biti uzrokovano čisto fizičkim uzrocima. Možda vaši rođaci, susjedi, vaš pas i mačka *nemaju nikakvih unutrašnjih iskustava*. Ako nemaju, nemate načina na koji biste mogli ustanoviti da nemaju.

Čak se ne možete pozvati niti na svjedočanstvo o njihovu ponašanju, uključujući i ono što kažu – jer to pretpostavlja da je kod njih vanjsko ponašanje povezano s unutrašnjim iskustvom kao i kod vas; a upravo je to ono što ne znate.

Razmatranje mogućnosti da nitko od ljudi oko vas nije svjestan stvara neugodan osjećaj. S jedne strane, to izgleda zamislivo, i nikakvo moguće svjedočanstvo ne može potpuno isključiti tu mogućnost. S druge strane, ne možete *stvarno* vjerovati da je to moguće: vi instinktivno vjerujete da u tim tijelima postoje umovi, da te oči vide, da te uši čuju itd. Ali ako snaga tog vjerovanja dolazi iz instinkta, može li ono predstavljati znanje? Ako jednom dopustite *mogućnost* da je vjerovanje u tuđe umove pogrešno, nije li vam potrebno nešto pouzdanije da opravdate to vjerovanje?

To pitanje ima i drugu stranu, koja ide u potpuno suprotnom smjeru.

Obično vjerujemo da su druga ljudska bića svjesna i skoro svatko vjeruje da su svjesni i ostali sisavci i ptice. Ali ljudi se ne slažu oko toga jesu li svjesne ribe ili insekti, crvi i meduze. Još je upitnije da li svjesna iskustva imaju jednostanični organizmi kao amebe i parameciji, iako takva stvarjenja očito reagiraju na podražaje različitih vrsta. Većina ljudi vjeruje da biljke nisu svjesne, a skoro nitko ne vjeruje da je svjesno kamenje, papirnate maramice, automobili, planinska jezera ili cigarete. Uzmimo još jedan biološki primjer: većina bi nas, ako bismo o razmišljali o tome, rekla da pojedine stanice od kojih su sastavljena naša tijela nemaju nikakva svjesna iskustva.

Kako sve to znamo? Kako znate da stablo ne osjeća bol kada mu odsječete granu – samo što to ne može izreći zato što se ne može micati? (Ili možda *voli* da ga se obreže.) Kako znate da mišićne stanice u vašem tijelu ne osjećaju bol ili napor kada trčite uzbrdo? Kako znate da maramica ništa ne osjeća kada u nju ispuhujete nos?

A što je s kompjuterima? Pretpostavimo da su kompjuteri toliko razvijeni da mogu nadzirati robote koji izvana izgledaju kao psi, koji reagiraju na okolinu kao i psi i koji se u svemu ponašaju baš kao i psi, iako su iznutra samo hrpa žica i silikonskih čipova? Imamo li ikakvog načina da utvrdimo jesu li takvi strojevi svjesni?

Dakako, ovi se slučajevi međusobno razlikuju. Ako stvar nije u stanju micati se, onda ona ne može svojim ponašanjem pružiti svjedočanstvo o osjećaju ili o percepciji. A ako uopće nije prirodni organizam, onda se od nas radikalno razlikuje

po svojoj unutrašnjoj konstituciji. Na osnovi čega mislimo da *ikakva* iskustva mogu imati samo ona bića koja se barem u nekoj mjeri ponašaju poput nas i koja imaju opažljivu fizičku strukturu otprilike kao i mi? Možda stabla osjećaju stvari sasvim različito od nas, ali mi nemamo načina da to otkrijemo jer nemamo načina da otkrijemo korelacije između iskustava i opažljivih manifestacija, u ovom slučaju fizičkih stanja. Takve korelacije mogli bismo otkriti samo kad bismo mogli istovremeno promatrati i iskustva i vanjske manifestacije; ali nema načina na koji bismo iskustva mogli promatrati neposredno, osim svojih vlastitih. Iz istih razloga ni u kojem drugom slučaju ne možemo promatrati niti *odsutnost* bilo kakvog iskustva, pa prema tome niti odsutnost korelacije te vrste. Gledajući unutrašnjost stabla ne možete reći da stablo *nema* iskustva, isto kao što gledajući unutrašnjost crva ne možete reći da crv *ima* iskustvo.

Prema tome, pitanje je što stvarno možete znati o svjesnom životu u ovom svijetu osim činjenice da ste vi svjesni. Je li moguće da ima mnogo manje svjesnog života nego što pretpostavljate (nitko osim vas) ili pak daleko više (čak i u stvarima za koje pretpostavljate da su nesvjesne)?